

2. Blok wschodni – notatka

1. Sowietyzacja Europy Środkowo – Wschodniej

a) **pojęcie sowietyzacji** — proces narzucania państwom i narodom zależnym od ZSRR, radzieckiego modelu gospodarczego, społecznego i ustrojowego.

b) **cele sowietyzacji** :

- powstanie człowieka sowieckiego (*homo sovieticus*), którego cechują: konformizm, oportunizm, bierność i brak zasad moralnych
- powstanie krajów demokracji ludowej, krajów satelickich ZSRR, w których rządziły partie komunistyczne kontrolowane przez ZSRR,

c) **kraje poddane sowietyzacji**: Polska, Czechosłowacja, Węgry, Rumunia, Bułgaria, Niemiecka Republika Demokratyczna (NRD)

d) **mechanizm przekształcania kraju w kraj demokracji ludowej – taktyka salami**

- wojska Armii Czerwonej po wyzwoleniu kraju pozostają na jego terytorium w bazach wojskowych, będąc wsparciem dla partii komunistycznej, podległej ZSRR,
- partia komunistyczna tworzy rząd tymczasowy, często o charakterze koalicyjnym z partiami lewicowymi i zapowiada przeprowadzenie szeregu reform społeczno – gospodarczych, w tym reformy rolnej, rozdając ziemie chłopom, dzięki czemu zdobywa poparcie mas chłopskich,
- komuniści przeprowadzają sfałszowane wybory parlamentarne. Przekonują część ugrupowań by utworzyły w raz z nimi wspólny blok wyborczy,
- wygrywają wybory, marginalizując inne partie bloku wyborczego. Tworzą rząd w którym przejmują kontrolę nad wojskiem, służbami bezpieczeństwa, sądownictwem oraz kontrolę nad środkami masowego przekazu. Dzięki temu mogą stosować zastraszanie, wprowadzać terror, prowadzić walkę ideologiczną, kompromitować i ośmieszać autorytety, a nawet fizycznie eliminować opozycję (mordy, sfingowane procesy itp.)
- następnie przeprowadzają centralizację partii robotniczych (socjalistycznych i komunistycznych) oraz ludowych, delegalizują partie narodowe i opozycyjne,
- nowy parlament uchwała konstytucję wzorowaną na radzieckiej. Przeprowadza gruntowne reformy społeczno – gospodarcze (głównie ograniczenie własności prywatnej, nacjonalizację przemysłu, banków, transportu, wywłaszcza ziemiaństwo aż w końcu przeprowadza kolektywizację rolnictwa),
- likwiduje się pluralizm w życiu gospodarczym, politycznym, społecznym i kulturalnym. W większości państw powstały systemy monopartyjne. W Polsce, w Bułgarii i na Węgrzech pozwolono istnieć innym partiom, jako partiom satelickim.

e) **Jugosławia** – na czele **stanął Josip Broz-Tito**, który wyzwolił kraj bez pomocy Armii Czerwonej. Nie chciał przyjąć modelu radzieckiego, co doprowadziło pod koniec lat 40-ych do zerwania stosunków radziecko – jugosłowiańskich. Jugosławia nawiązała stosunki z krajami zachodnimi.

2. Instytucje kontroli państw demokracji ludowej przez ZSRR

a) **1947 r. powstanie Kominformu – Biura Informacji Partii Komunistycznych i Robotniczych** na konferencji w Szklarskiej Porębie.

b) **1949 r. – powstanie RWPG – Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej** z siedzibą w Moskwie. RWPG było odpowiedzią na utworzenie Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej (OECE). Jej celem była koordynacja i rozwijanie współpracy gospodarczej między państwami bloku wschodniego oraz odizolowanie ich od rynku światowego.

c) 1955 r. – powstanie Układu Warszawskiego, sojuszu polityczno – wojskowego państw Bloku Wschodniego. umowę podpisano w Warszawie lecz siedzibą Układu Warszawskiego była Moskwa.

3.Terror w latach 1949 – 1953

- a) represjami zostali objęci:** wyżsi dostojnicy partyjni, żołnierze walczący po stronie III Rzeszy, robotnicy wywiezieni na przymusowe roboty do Niemiec, radzieccy jeńcy wojenni, żołnierze niemieccy i japońscy,
- b) deportowano na teren Kazachstanu i Syberii narody** Czeczenów, Inguszy, Tatarów krymskich,
- c) rusyfikacja narodów ZSRR** polegała na deportacji w głąb ZSRR tysięcy ludzi i osiedlaniu na ich miejscu Rosjan (np. na Litwie, Łotwie, Estonii).
- d) w marcu 1953 r. zmarł Józef Stalin.** Za ostatnie czystki obarczono winą szefa NKWD Ławrentija Berię i go stracono. Walkę o władzę wygrał Nikita Chruszczow, który został I Sekretarzem KC KPZR (Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego).

4. Blok wschodni w epoce Nikity Chruszczowa 1953 – 1964.

- a) tajny referat na XX Zjeździe KPZR 1956 r.** – ujawniono i potępiono zbrodnie Stalina, potępiono kult jednostki. Miał on olbrzymi wpływ na proces destalinizacji ZSRR i innych państw bloku wschodniego.
- b) rozpoczął się proces „odwilży”**(destalinizacji), czyli liberalizacji życia i stosunków wewnętrznych.
Polegał on na:
 - wypuszczeniu z więzień i łagrów części więźniów niesłusznie skazanych, zrehabilitowano wiele osób, często pośmiertnie,
 - zaprzestano masowych represji i inwigilacji społeczeństwa,
 - ograniczono rolę służb bezpieczeństwa,
 - złagodzono cenzurę; pojawiły się pisma dyskusyjne,
 - artyści odeszli od socrealizmu,
 - rozwiązano Kominform i zrezygnowano ze sterowania partiami komunistycznymi w państwach demoludu
 - w polityce zagranicznej Chruszczow odszedł od tezy o konieczności prowadzenia walki z kapitalizmem na rzecz prowadzenia polityki współistnienia państw kapitalistycznych i socjalistycznych
- c) w 1958 r. proces odwilży się zakończył.** ponownie zaczęto represjonować społeczeństwo.

5. Skutki odwilży – wystąpienia społeczne w krajach demoludu

- a) czerwiec 1956 – wystąpienia w Poznaniu** – strajk i manifestacje robotników zakończone interwencją wojsk polskich; manifestacje stłumiono siłą.
- b) październik 1956 r. w Polsce** – Chruszczow wyraził zgodę na objęcie funkcji I sekretarza KC PZPR przez Władysława Gomułkę
- c) wydarzenia 1956 r. na Węgrzech**
 - **program destalinizacji premiera Imre Nagy:**
 - likwidacja obozów pracy przymusowej,
 - wstrzymanie kolektywizacji wsi,
 - zezwolenie na działalność innych partii politycznych – pluralizm polityczny i demokratyzacja kraju,
 - uniezależnienie się Węgier od ZSRR.

- październik 1956 r. – wielkie demonstracje w Budapeszcie. 23.10.1956 r. demonstranci zniszczyli pomnik Stalina.
- **powstanie węgierskie (węgierska jesień) 24.10. 1956 r.**
 - 24.10.1956 r. wybuchło powstanie w Budapeszcie. Premierem ponownie został Imre Nagy. Węgry ogłosiły niezależność od ZSRR, wystąpiły z Układu Warszawskiego, ogłosiły neutralność.
 - 4.11. – 11.11.1956 r. – inwazja wojsk radzieckich na Węgry. Przez tydzień powstańcy się bronili. Śmierć poniosło ok. 3 tys. osób, 20 tys. zostało rannych, a 200 tys. wyemigrowało bojąc się represji.
- Imre Nagy został wywieziony do Moskwy i skazany na karę śmierci. Władzę na Węgrzech przejął posłuszny ZSRR **János Kádár** i sprawował ją do 1988 r.

5. Rządy Leonida Breżniewa w ZSRR 1964 – 1982

a) w polityce wewnętrznej **neostalinizacja** – centralizacja władzy, nasilenie represji wobec opozycji (umieszczanie w szpitalach psychiatrycznych) , zmuszanie wybitnych opozycjonistów do emigracji, ścisła inwigilacja służb bezpieczeństwa, wznowiono rusefikację narodów ZSRR.

b) w polityce zagranicznej – **doktryna Breżniewa . Cechy :**

- polityka odprężenia w stosunkach z Zachodem,
- polityka ekspansji w krajach Trzeciego Świata,
- polityka ograniczonej suwerenności w stosunkach z krajami demokracji (ograniczenie suwerenności państw satelickich na rzecz interesów wspólnoty socjalistycznej. ZSRR zastrzegał sobie prawo interwencji na terytorium każdego państwa socjalistycznego, którego ustroj socjalistyczny był zagrożony).

6. „Praska wiosna” 1968 r.

a) jesienią 1967 r. na czele Komunistycznej Partii Czech (KPCz) stanął **Aleksander Dubček**

b) na początku kwietnia 1968 r. ogłosił on program partii, **program „socjalizmu z ludzką twarzą”:**

- pozostanie przy obecnym systemie politycznym przy jednoczesnej liberalizacji gospodarki
- przywrócenie części praw obywatelskich - prawo do zgromadzeń i zrzeszania się, zniesienie cenzury, wprowadzenie wolności słowa, swobody przemieszczania się,
- zgodzono się na działalność prywatnych przedsiębiorstw, położono nacisk na produkcję dóbr konsumpcyjnych, a nie przemysłu ciężkiego.

c) skutkiem reform było kształtowanie się społeczeństwa obywatelskiego w Czechosłowacji.

d) 20/21. 08.1968 r. interwencja wojsk Układu Warszawskiego (Polska, Węgry, NRD, Bułgaria).

e) władzę przejął **Gustáv Husák**, a Aleksander Dubček musiał się wycofać z polityki.